

„ÁLTALAD LESZ TELJESSÉ SAJÁT TÖRÖTT VILÁGUNK”

*Hiánytémák és újszerű szövegi hangsúlyok
az énekeskönyv-megújítás Első próbafüzetében*

Pap Kinga Marjatta

ORCID: 0009-0005-1764-1001

DOI: 10.56037/978-963-646-400-4.16

Evangelikus Hittudományi Egyetem
doktorandusz
E-mail: kuninga@gmail.com

A megújuló énekkincs a teremtett világ és benne emberi közösségeink eddigi evangélikus énekeskönyveinkben kevésbé hangsúlyos részterületeire világít rá. A szövegi vizsgálat két csomópont köré rendezi megfigyeléseit: a hiánytémák feldolgozására, mely a cél érdekében akár az irányított szövegalkotás eszközét is igénybe veszi, illetve a korábbi szövegváltozatokhoz képest alkalmazott finom hangsúlykorrekciók tartalmi elemzésére. Mindkét szövegkezelési folyamat hozzájárul a sokszínű magyarországi evangélikus ökoszisztéma árnyalt megjelenítéséhez egyházi szöveggyűjteményeinkben.

Kulcsszavak: énekeskönyv-megújítás / próbafüzet / szüzsé / szövegkezelés / inklúzió

NEWLY EMERGING TOPICS AND TEXTUAL EMPHASES IN THE FIRST BOOKLET OF THE ELCH HYMNBOOK RENEWAL

The hymnbook renewal process brings into focus so far neglected areas of creation and human communities. The textual analysis centres around newly emerging topics (including creating poems based on a subject outline, a so-called *sujet*) and subtle shifts in theological emphasis. Both lines of textual work support a nuanced representation of the diverse Lutheran ecosystem in Hungary in official hymnbooks.

Keywords: hymnbook renewal / prototype / subject outline / textual work / inclusion

Az énekeskönyv korhoz kötöttsége egyszerre kockázat és lehetőség. Elengedhetetlen, hogy az énekelt ige az adott korban hiteles módon reflektáljon a társadalomban és a hívő közösségben jelen lévő, kiemelt tématerületekre, ugyanakkor a túlzottan konkrét utalások ritkán állják ki az idő próbáját. Míg a reformáció és a barokk kor énekeiben a kárhozattól és a török veszedelemtől¹ való rettegés kapott igen nagy hangsúlyt, a mai *Evangelikus énekeskönyv* (EÉ) szerkesztési időszakát, az 1970-es évek társadalmi témáit tükröző gyűjteményben a békemozgalom² és a szocialista „szép új világ”³ ideálja mellett a faji megkülönböztetés elleni harc⁴ hangsúlyai is találkoznak. Ma, egy 2030-as években megjelenő énekeskönyvre készülve a klímaszorongás, az elvándorlás és gyökértelenség⁵ és az evangélikus közösség – családi együttélési formák tekintetében is megjelenő – sokszínűsége az, ami mellett aligha mehet el a kötet szerkesztő. Sok esetben nem maguk a témák újszerűek, hanem felvállalásuk egy kanonizált egyházi szöveggyűjtemény keretein belül.

A kortárs témákra és az evangélikus diverzitásra való odafigyelés fontos, de határait az a meggyőződés húzza meg, hogy töredezettségében is Egy-házban élünk. Mint Hubert Gabriella írja: „A gyülekezeti ének [...] protestáns, anyanyelvű népéneket jelent, amelyet az egész gyülekezet énekel.”⁶ A jelenleg zajló észt énekeskönyv-megújítás koncepciója kiemeli:

„Az összeállítandó énekeskönyv egyházunk és a keresztény hívek válasza Isten hívására. Nem a mi kezdeményezésünk, és nem is csak a mi alkotásunk, hanem válasz a hívásra – ez alapozza meg az összeállítandó énekeskönyv fejezeteit és használati területeit. [...] Olyan éneket, aminek a tartalmából nem lehet a Bibliára következtetni, nem szabad bevenni az egyház énekeskönyvébe. Kerülni kell a homályos vagy többféle módon értelmezhető tartalmú énekeket, különösen ha a többféle értelmezés veszélybe sodorja az ének kapcsolatát Isten igéjével, és ezért nem használható a keresztény közösség istentiszteletén.”⁷

A hazai súlypontokról Őze Katalin így fogalmaz: „Miként lehet meghatározni a válogatás szempontjait? Teológiai és poétikailag nem kifogásolható, világos gondolatmenettel, karakteres stílussal rendelkező szövegeket ajánlunk az új könyv-

¹ Pl. EÉ 320; 408; 255.

² EÉ 485; 476.

³ EÉ 253.

⁴ EÉ 472.

⁵ Adam, in: WILKEY 2024, 253. o.

⁶ HUBERT 2004, 9. o. (Kiemelés tőlem – P. K. M.)

⁷ EELK uue lauluraamatu kontseptsioon, 21., 23. o. <https://eelk.ee/wp-content/uploads/2020/03/EELK-uue-lauluraamatu-kontseptsioon.pdf>. (Megtekintés: 2024. szeptember 20.) A szerző fordítása.

be.”⁸ Az evangélikus énekeskönyv-megújítás koncepciója egy további szempontot emel ki: „Fontos megőrizni egyházunk kegyességi irányzatainak sokszínűségét és gazdagságát. [...] A kegyességi irányzatok tradíciói azonban nem írhatják felül az énekszövegek lutheránus vállalhatóságát.”⁹

Az új tételek közösség általi elfogadásának¹⁰ feltétele a megértés és a közös kultúra részeként való szervesülés:

„Egy-egy ének – mint minden hasonló irodalmi szöveg – sokszor önmagán túlmutató jelként működik: ott van mögötte az az élmény, az az ismeret, az a »világ«, amit a maga egészével felidéz. A nemzeti himnuszok vagy az *Erős vár a mi Istenünk* esetében tudjuk, hogy mi mindent hordoz az irodalmi jelkép fogalma, de ezeken kívül számtalan olyan énekünk van, amely már megszólalásával megteremti az összetartozás élményét [...]. A szimbólumok azonban közmegegyezésen alapuló jelek, tudni kell őket kódolni. Az énekeskönyv-megújítás folyamata ezeknek a kódoknak az újratanulása és átadása az új nemzedékeknek.”¹¹

A továbbiakban az énekeskönyv-megújítás *Első próbafüzete*nek tételei mentén mutatok be néhány jellegzetes szövegkezelési jelenséget.

Hiánytémák

Az énekeskönyv-megújítás koncepciója második pontjában hívja fel a figyelmet „a hiányzó funkciók és témák beemelésére”:

„Bizonyos ünnepeknél szükséges az énekek átstrukturálása (bőjt-nagyhét), más esetekben új tételek beemelése (esküvő, felnőttkeresztelés stb). Fontos cél a gyermekmunkában használható tételek gyarapítása, illetve a 21. századi embert foglalkoztató témák és életérzések megfogalmazása új énekekben. Kiemelten foglalkozni kell a világi háttérrel is megérthető szövegű énekek gyarapítására.”¹²

⁸ ŐZE 2024, 1. o.

⁹ Az Énekeskönyv-megújítás koncepciója, 1. o. <https://enekeskonyv-megujitas.egyhazkozseg.hu/wp-content/uploads/sites/85/2023/01/Jegyzokonyv-0926-melleklet4-enekeskonyv-koncepcio.pdf>. (Megtekintés: 2025. január 14.)

¹⁰ Vö. ZSENGELLÉR 2014, 348. o. A sugalmazott élmény „akkor válik közösségivé, ha nemcsak megosztják, megismertetik, hanem *el is fogadják*.” (Kiemelés tőlem – P. K. M.)

¹¹ ŐZE 2024, 4. o.

¹² Lásd 9. jegyz.

A folyamat elején, 2022-ben készített kérdőíves felmérésben így tették fel a kérdést: „Melyek azok a témák (ünnepek, alkalmak, teológiai tanítások, életérzések stb.), amelyek kevésbé vagy egyáltalán nem jelennek meg mostani gyűjteményeink énekeiben, pedig szükség volna rájuk?” A beérkezett válaszokban az egyházi év egyes hangsúlyai és konkrét zenei stílusokra, illetve tételformákra vonatkozó igények mellett a következő témacsoportok kerültek elő:

- 1982-ben még nem létező vagy alig előforduló élethelyzetek: felnőttkereszteles és -konfirmáció, szülő és gyermek együttes keresztelese, iskolai ünnepek.
- Életfázisok kérdései: fiatalok útkeresése, döntési nehézségek, megélhetés, munkahelyi örömek és gondok, idősök élethivatása, nem klasszikus felépítésű család.
- Életérzések: lendület, felhőtlenység, pozitív energiák, keresztyén öröm; önátadás Istennek, feltétel nélküli elfogadás; magány, bizonytalanság a hitben.
- Társadalmi kérdések: könyörgés békéért, teremtménytársainkkal való organikus egység.

Az *Első próbafüzet*nek nem lehet feladata mindezekre az igényekre választ adni, azonban számos ponton csatlakozik hozzájuk. A próbafüzet harminchét tétele eredetét tekintve három csoportra osztható: 1. ismert dallam¹³ és szöveg, adott esetben apró módosításokkal; 2. ismert dallam új szöveggel; 3. új dallam és szöveg.

Egyházunk három nemzetiségi ágának törzsanyagát tizenhét német és egy szlovák eredetű tétel, valamint három régi magyar eredetű dallam mellett két népdal és egy népi hangszeres tétel képviseli. További korstílusok és földrajzi irányok képviseletében egy gregorián dallam, két taizéi tétel, két angol, egy francia és egy osztrák szerző dallama mellett négy finn, két amerikai (spirituálé) és egy brazil tétel teszi teljessé a válogatást.

A füzet felépítését tekintve újszerű elvet követ: az egyházi év helyett a személyes életfordulókra épül.¹⁴ Kis Médea így fogalmaz erről a kortárs jelenségről: „A jövő énekeskönyve az egyéni élet biográfiájára épül, és az ünneplő gyülekezet életének teljes spektrumát átfogja.”¹⁵ Erre az elvre épül a Németországi Protestáns Egyház jelenleg zajló énekeskönyv-revíziójának tervezett fejezetbeosztása is. Az újszerű „metafejezet-beosztás”¹⁶ főfejezetei: napszakok, évszakok, ünnepi időszakok (istentiszteleti énekek), mindennapok (énekelt és imádkozott zsoltárok), köztes időszakok (hitélet a hétköznapiakban), életszakaszok (az egyéni biográfia időszakai).

¹³ Az EÉ és a *Gyülekezeti liturgikus könyv* (GyLK) tételei mellett a korábbi kiadványokból, más felekezeti gyakorlatból ismert ifjúsági és taizéi énekeket, kánonokat és többszólamú tételeket is ide soroltam.

¹⁴ Az egyházi év megújult tételei a 2025 őszére megjelenő *Második próbafüzet*et alkotják.

¹⁵ Kis 2012, 147. o.

¹⁶ <https://www.ekd.de/neues-gesangbuch-rubriken-85940.htm>. (Megtekintés: 2025. március 17.)

Kazuálék¹⁷ mai környezetben

Az Atya, Fiú, Szentlélek Istennek (027)

A *Gyülekezeti liturgikus könyv* (GyLK) 798 alatt „A keresztségben elpecsételtetünk” szövegkezdettel szereplő tétel az *Új zengedező mennyei kar* eredeti versszakainak áttekintésével kapott új – könnyebben énekelhető és egyben a keresztségről szóló tanítást megalapozó – kezdősort és versszakokat.¹⁸ Az archaikus hangon tiszta tanítást átadó ének zárójeles versei közt (7. vers) a keresztszülők szerepvállalása is hangsúlyt kap, a zárójel nélküli versek pedig bármilyen keresztelési emlékeztető alkalommal használhatók. A dallamforma a református énekeskönyvével azonos.¹⁹

Háromszor szent a keresztségem (029)

Az „Ó, bárcsak ezer nyelvem volna”²⁰ dallamára formált keresztelői szöveg bármilyen korosztályt érintő keresztelőre, illetve keresztelési emlékeztetőre alkalmas. Az *Úrnak zengjen az ének*²¹ című református ifjúsági kötetben pontos, de énekelhetőség szempontjából kevésbé ideális, „Nevedre vettem keresztséget” szövegkezdettel található tétel első versét magam alakíthattam újra. Noha a megújítás folyamatában „[a]z éneklés öröme, a szokás tisztelete alakította ki azt az elvet is, hogy az első versszakon nem változtattunk”²² evangélikus közegben nem ismert, új tételnél lehetőség volt erre a korrekcióra.

Johann Rambach énekének első verse:

Ich bin getauft auf deinen Namen,
Gott Vater, Sohn und Heil'ger Geist.
Ich bin gezählt zu deinem Samen,
zum Volk, das dir geheiligt heißt.
Ich bin in Christum eingesenkt,
ich bin mit seinem Geist beschenkt.

A református forrás szerinti első vers:

Nevedre vettem keresztséget,
ó, isteni Szentháromság!

¹⁷ Az *Első próbafüzet* szavával (63. kk.): életfordulók.

¹⁸ Szövegi bizottság 2024. január 18-i ülése.

¹⁹ RÉ 341.

²⁰ EÉ 63.

²¹ 2007, 178. tétel.

²² ÖZE 2024, 1. o.

Megszentelt néped tagja lettem,
és várom Krisztus országát.
Krisztussal eltemettem,
s Lélektől újjászülettem.

Az Első próbafüzet szövegváltozata a szerző fordításában:

Háromszor szent a keresztségem,
hisz őáltala nyertem el:
Atya, Fiú, Szentlélek Isten
a megszentelt népbe ölel.
Krisztussal mélyen egy vagyok,
Szentlelke bennem felragyog.

Esküvői és temetési énekek

Az Evangélikus énekeskönyv csekély esküvői énekanyagát kívánja gazdagítani az alkalmi célra készült 034-es és a finn forrásból átvett 035-ös tétel. A temetési, illetve a konkrét alkalomtól elválasztható, egyházi év végére és örök életre utaló énekanyag rendezése folyamatban van.

Életút

Szenteltessék, Uram, a te nagy neved (028)

Bornemisza Péter bölcsődala a korosztályok inklúzióját emeli ki: a gyerekek is teljes joggal vehetnek részt Isten dicséretében. A zárójeles versszak nemcsak esti tartalma, hanem kissé didaktikus jellege miatt is adott esetben elhagyható.

Te áldd meg, Urunk, otthonunk (03)

Az elsősorban lakásszentelőre, másodsorban gyülekezeti asztali áldás céljára szánt egyszerű Tallis-kánon a gyülekezeti élet templomon túlmutató körére hívja fel a figyelmet. A házi kisközösségek, családi áhítatok az őskeresztény kortól meglévő, a reformáció korában is hangsúlyos gyakorlata kortárs közegben is vonzó lehetőség.

Számkivetetten, messze idegenben (019)

A *Bujdosók éneke* címet viselő Túrmezei-szöveg 1952-ben és korunkban is ébreszthet a távolba szakadt honfitársainkra vonatkozó, világi jellegű asszociációkat. Elsősorban mégis az Isten országába való elvágódás igen jól sikerült éneke. A ze-

nei kihívást jelentő dallampárosítás erősíti a szöveg tartalmát, hiszen a dallam is nehezen talál nyugvópontonra.

Ha csendesülnek lépteim (023)

Az időskorban és minden életkorban megtartó Istennek hálát adó ének magyar nyelvű kezdőgondolata fordítási hibára épül. „Kun askeeleni hidastuu ja muista jälkeen jään” – szól az eredeti kezdősor. A *muista*, azaz ’másoktól’ [lemaradok] szót keverhette össze az Erzsébet testvér számára nyersfordítást készítő ismeretlen a *muisto* ’emlék’ kifejezéssel. A próbafüzet szerkesztőit éppen az „emlékek hagynak el”, a sokakat érintő szellemi leépülés, demencia gondolatköre ihlette a kortárs élet-helyzetbe illő ének kiválasztására.²³

Szövegalkotás szüzsé alapján

Mily színes, tarka a világ (020)

Az új tématerületek feltárásának sajátos eszköze a szüzsé alapján történő énekszerzés. Mechler Anna *Ének a magányban és csonka családban* munkacímével útjára indult szövege élénk közös gondolkodást váltott ki a szövegi bizottságból²⁴ – az így született szöveg a próbafolyamat során bizonyíthatja befogadhatóságát. A gyülekezeti sokszínűség élményvilágát ábrázoló ének belső értékeit erősíti a „Mit Isten akar énvelem, az lesz a legjobb nékem”²⁵ szövegkezdetű énekre utaló dallam.

Érdemes összevetni Mechler szövegét az *Evangelikus énekeskönyv* hasonló tematikát hordozó 472. és 271. énekével. Mint Bence Gábor a két ének párhuzamos elemzése nyomán megállapítja:

„...valószínűleg azonos útmutatás alapján dolgozott mindkét pap-költő, s az EÉ 82 szerkesztői mindkét változatot hasznosnak találták. Az apró különbségek – egyik inkább az ökumenére összpontosít, a másik a hétköznapi közösségekre; az egyik imádságformában fogalmazódott, a másik tanító költemény – indokolhatják, hogy mindkettőt megtartsuk továbbra is.”²⁶

²³ <https://evangelikus-enekek.glide.page/dl/doi5f4/s/2eb615/r/tx-JE7o2QfOk55jMo9X4pw>. (Megtekintés: 2025. január 24.)

²⁴ Lásd a 2024. január 18-i és 2024. február 14-i ülések jegyzőkönyveit.

²⁵ EÉ 332.

²⁶ <https://evangelikus-enekek.glide.page/dl/doi5f4/s/2eb615/r/WUnovQnGR62Pr.s26vqZcg>; illetve <https://evangelikus-enekek.glide.page/dl/doi5f4/s/2eb615/r/GjZzTkW-TNOAw4eeXzk4Ow>. (Megtekintés: 2025. január 14.).

Bence táblázata a két énekszöveg alapján rekonstruált szüzsével:

EÉ 271, Dóka Zoltán	EÉ 472, Scholz László	Megjegyzés
Egyház, reformáció	Keresztény felelősség, küldetés	A megszólalás formája különböző: imádság, illetve tanítás.
1. Te hívtál minket, Jézusunk, Tebennéd mind egy test vagyunk. Tartsd össze vándor népedet, Vezessen irgalmas kezed!	1. A másik ember más, mint én, Akárhon él a föld színén. És mégis ember mindahány – A levél mind levél a fán.	Különbözőségeink ellenére egyek vagyunk.
2. Keresztet fénye ránk ragyog: Tehozzád gyűjt kicsit, nagyot. Te Úr vagy távol és közel: Karod mindenkit átölel.	2. Egyetlen fának lombjai: Össze kell nekünk tartani! Táplál egy hű, közös gyökér, Ereje ághegyig fölér.	Van, ami összetart bennünket: itt a kereszt, ott a közös gyökér, akiről a következő versszak vall, Krisztus.
3. Bár más a szó, a gondolat, Reményünk, üdvünk csak te vagy. Belőled árad új erő, S testvérré lel sok szenvedő.	3. Tudod jól, Krisztus Jézus az, Akiből támad szép tavasz. Egy Lélek zúg át sok szíven, Egyé tesz s nem egyszínűen!	Új élet születik Krisztus munkája által, és megteremti a közösséget.
4. Neked zeng hálaénekünk, Míg hozzád mind megérkezünk. Ha véget ér a vándorút, Hű néped nálad célba jut.	4. Ha Krisztus Lelke egyesít, Bontsuk ki bátran színeit! De minden szín dicsérje őt Vonzón a nagy világ előtt!	Egyesülünk a dicsőítésben.

Igaz beszéd, elfogadjuk (021)

Az irányított szövegalkotás másik példája a bibliai ígét parafrazeáló költemény. A kiváló formaérzékéről ismert költő által ily módon megkötött kézzel írt, a bibliai tartalomhoz hűen alkalmazkodó szöveg kérdéses pontjai:²⁷

- „Boldog Isten”
- „A tanítás legfőbb célja, elenyésszen bűn árnyéka”
- A lírai én megfoghatatlansága: pl. „Látható az én példámon” vajon működhet-e közösségi ének részeként?

²⁷ A szövegi bizottság 2024. január 18-i ülése nyomán.

A bűnbánati tartalmat behívó,²⁸ szerencsés dallampárosítással közölt tétel további sorsának irányát a próbafüzeti folyamat eredményei mutathatják meg.

Úr Jézus Krisztus, Mesterünk (030)

A felnőttkeresztelés hiányterületére való szövegkeresés erőteljes igénye sajátos szövegalkotási folyamatot indított el: a kívánt tartalmat végigvivő prózaversből készítek többet költői formát.²⁹ A próbafüzetbe bekerült változat Bencze András lelkész munkája. Újszerű szempont, ugyanakkor véleményem szerint szűkíti az ének lehetséges felhasználását a felnőtt tanúságtevőt kísérő hívő társak gondolatköre: „...most barátunkat hoztuk el.” Az ének szövegében hangsúlyos a látható jel, a víz momentuma, akárcsak a Lélek által új életre való feltámadás, ugyanakkor kevésbé erőteljesen jelenik meg a keresztség feltételét jelentő ige.

Finom hangsúlyok³⁰

A szüzséalkotás kérdésétől egyenes út vezet a szövegkezelési folyamatok további részleteihez. Ebben az alfejezetben apró hangsúlyigazítások mellett koncepcionális kérdések is elénk kerülnek. A szövegi bizottság alapelveinek ismertetése során elhangzott:

„Változatlanok maradtak azok az énekek, amelyek mélyen gyökereznek az evangélikus hagyományban, sok gyülekezet énekli gyakran, szövegük szépen megformált, megszokott, teológiai tanításuk lényeges, mélyre ható. [...] Az apró változtatások kérdésében tudatosan igyekeztünk elkerülni azt, hogy a módosítás egyéni ízlésből fakadjon.”³¹

Esti énekek (06, 07, 08)

Az „Ez a nap is csendesen” (06)³² elterjedtségét támogatja az ének reggeli tartalmat idéző dallama.³³ A harmadik vers zárósorai egyértelmű hittani tévedést tartalmaznak:

²⁸ EÉ 418: *Jézusom, ki bűnös lelkem.*

²⁹ A gondolati ívet lásd az énekismertetőben: <https://enekesonyv-megujitas.lutheran.hu/probafuzet/enek.php?index=030>. (Megtekintés: 2024. október 27.)

³⁰ A tartalmi kérdések mellett újszerű zenei hangsúlyok is megfigyelhetők a próbafüzet anyagában: 010 – visszatérő refrén; 09, 015, 016, 026 – több szólamban (is) énekelhető tétel; 032 – angolszász dallamosság; 014, 033 – a gyülekezeti ének kritériumkészletének határán mozgó dallam.

³¹ ŐZE 2024, 2. o.

³² EÉ 125.

³³ EÉ 101.

Ha új napra ébredek,
És tovább még élhetek:
Úgy vezessen szent kezed,
Hogy szerethess engemet!

Noha az 529-es orange-i zsinat óta ismert teológiai gondolat, hogy Isten olyannak szeret, amilyenné az ő ajándékai nyomán válhatunk, a szövegi bizottság egyöntetűen a kiigazítás mellett voksolt.³⁴

Ha felvirrad új napod,
Mutasd meg akaratod.
Amiként te tervezed,
Úgy vezessen szent kezed.

A két zárósró magánhangzó-ismétlődései további szövegalakításra adhatnak okot, azonban a tartalmi korrekció szükségessége egyértelmű.

Apróbb változtatást hordoz a „Nő az árnyék” (07)³⁵ és „A fényes nap” (08)³⁶ kezdetű esti ének szövege. Az előbbi Pintérné Nagy Erzsébet 1981-ben kimaradt, fontos gondolatát emeli vissza az esti imádság gondolatmenetébe: „Mit nem láttunk jól a naptól, / Győzd meg szívünk éjjel arról! / Győzz meg minket igazadról!” Az utóbbi második verse pedig arról vall, hogy minden élő – nem csak az ember – megnyugodalomra. Ezzel reménység szerint a kortárs gyülekezeti éneklő számára befogadható formában sikerült beemelni az eredeti szövegváltozat „minden állat” kifejezésének teljes teremtettségre utaló tartalmát.

Tudod-e, hogy kel föl a szél? (011)

A Vasárnapi Iskolai Szövetség igen elterjedt, de himnológiai adatokban nem bővelkedő kötetéből átvett,³⁷ lendületes ének zárósorait vette alakítás alá a szövegi bizottság.³⁸ Eredeti változat: „Alázzad meg magad, / s biztosan elfogad / a nagy Király.” A játékos, reménységgel teli szövegkezdet után következő hirtelen teológiai fordulat gyermekének zárásaként funkciójában sem releváns. A „rejtőzködő, de mindenkor

³⁴ 2023. november 21-i ülés.

³⁵ EÉ 128.

³⁶ EÉ 129.

³⁷ *Jertek, énekeljünk*, 96.

³⁸ 2023. december 13-i és 2024. február 14-i ülés.

ránk váró Isten”³⁹ a bizottsági tárgyalás alapján, Thurnay Viola kreativitása nyomán nyerte el próbafüzeti formáját:

Láttad-e Isten rejtékét?
Ismered arcát, erejét?
Ne kutasd szemeddel,
keresd őt hiteddel,
hisz régen vár.
Akár ha elindulsz,
vagy éppen elfordulsz,
ő rád talál.

Nyitott kérdés, hogy a játékos formájú ének gyülekezeti használatban is megtalálja-e a helyét.

Örvend lelkem (012)

Lackfi János kiváló népdalzsoltár-szövege a finom teológiai hangsúlyú szövegalakítás példája. A teremtestől az eszkatológiai távlatokig ívelő ének eredeti zárósora: „Nem téveszti meg őt a jelmez, / Ő ítél csak és ő kegyelmez, / Megment majd a haláltól.” A szövegi bizottság egybehangzó értékelése egyszerű mondathangsúly-cserével vezetett a mostani, evangélikus tanítással összhangban levő formához:⁴⁰ „Nem téveszti meg őt a jelmez, / Ő ítél csak és ő kegyelmez, / Ő ment meg a haláltól.”

Az Úr szent nevét (013)

A brazil tétel mellett szól, hogy nincs még latin-amerikai tétel az énekeskönyveinkben, amellet számos lokális és nemzetközi evangélikus közösség hivatalos gyűjteményeiben használatos. A nemzetközi források ismeretlen szövegszerzővel közlik, a 98. zsoltárra utalva. Az eredeti szöveg⁴¹ refrénes szerkezete minden versében arra hív: Énekeljete az Úrnak! Az öt vers az új énekre való felhívás, Isten csodatettei, az Istent dicsérő tánc és trombitaszó, a Lélek ajándéka és Jézus úrsága üzenetét hirdeti.

A lokális átvételek különböző módon, de mind új szövegformát alkotnak. A norvég megoldás például egy eredeti nyelvű vers után keretes szerkezetbe sűríti a tartalmat: az új énekre hívó első verset utolsóként is megerősíti. A trombiták és a tánc

³⁹ <https://enekeskonyv-megujitas.lutheran.hu/probafuzet/enek.php?index=011>. (Megtekintés: 2024. október 27.)

⁴⁰ 2024. január 18-i ülés.

⁴¹ https://hymnary.org/text/cantai_ao_senhор_um_cantico_novo. (Megtekintés: 2024. október 27.)

eredetiben is szereplő momentumához hozzáteszi az Isten előtti csend és szívünk kitárásának gesztusát. A német változat az eredeti első verset követően Zsolt 98,1–9-et parafrázeálja.

A magyar változat teljességgel új szövegtartalmat közöl: Bodrog Miklós elvont fogalmakkal operáló verse gyors tempóban nem könnyen gondolható végig. A próbafüzet kommentátora „a függőségekből is megszabadítani tudó Úr”⁴² hatalmát látja a bálványok közt Gazdára találó emberen.

Kegyelmes Isten, kinek kezébe (017)

Balassi Bálint éneke a közösségi és egyéni hittartalom kérdéskörét hozza elénk. Különösen a gyökértelenségről, hitbeli bizonytalanságról szóló kortárs szövegek⁴³ esetében joggal vetődik fel a kérdés, hogy hol húzódik a közösségi szinten is vállalható tartalom határa. A kiemelt példa esetében az egyéni célra íródott vers (*Ich-Lied*) a gyülekezeti énekeskönyv tételeként *Wir-Lied*dé válik. Mint a leírás készítője érvel: „Mára összerosódni látszanak a műfajok határai, s hisszük, hogy a teljes közösség nevében is énekelhetjük Balassi Bálint közel fél évezredes, finoman munkált sorait.”⁴⁴ Más indokkal, de hasonló utat járt be az EÉ 440 „Keresztyének vagyunk”, mely az évszázadok során te-énekből vált mi-énekké.⁴⁵

Az Úr nevében indulunk (036)

A GyLK 824-es éneke egy gyülekezetpedagógiai vonatkozású szövegi aspektust nyit meg. A műfaja szerint is leis-énekként besorolható tétel zárósora – „Szánj meg, Urunk” – a próbafüzetben alternatív közléssel így is szerepel: Kyrieleison. A kérdésfelvetés nem újkeletű: már az 1950-es *Cantate! Énekeljetek!* énekfüzetben⁴⁶ szerepel erre vonatkozó magyarázat.

⁴² *Első próbafüzet*, 35. o.

⁴³ Vö. A ritkán templomba betérő, istenkereső ember éneke a finn énekeskönyv-megújítás anyagából: <https://virsikirja.fi/virsi-915-en-tieda-miksi-kirkonpenkkiin-nain/>. (Megtekintés: 2025. január 14.) Mint a kötet hátterében álló koncepció fogalmaz: „...a gyülekezeti ének [...] az egyház hitét és az emberi tapasztalatot közvetíti [...]. A közös hit magában foglalja az olyan emberi mivoltot is, amely kételkedik Isten jóságában és szeretetében, sőt talán Isten létét is megkérdőjelezi, ugyanakkor állandóan vágyakozik Isten örök szeretetére.” A zsinat agendaszerkesztő bizottságának 3/2010 határozata, lásd: *Perustelut* 2014, 10. 13. o.

⁴⁴ *Első próbafüzet*, 43. o.

⁴⁵ Eredeti kezdősor: „Du sagst, ich bin ein Christ”, a korai magyar közlésekben „Keresztyén vagy, mondd”.

⁴⁶ *Cantate! Énekeljetek!* 4. o.

„KIRJELEISZON a görög Kúrie eleészon-ból. Magyarul: »Uram, irgalmazz«. Ősi egyházi fohászkodás. A tördelemnek, a bűnbánatnak kifejezése. Más népek egyházi nyelve is többnyire így használja. Luther több énekének is ismétlődő verszáró sora. – A húsvéti hallelujába is beleszól [...] mélységes jelképül annak, hogy keresztyén örvendező ujjongása, igazi húsvéti öröme csak irgalmasságot nyert szívnek lehet.

Ettől a kifejezéstől idegenedtünk el leginkább. De ne féljünk tőle. Kiáltsuk csak bátran, értelemmel és tördelmes szívvel reformátorainkkal és az egész világ keresztyénységével egyetemben: kirjeleiszon, azaz: Urunk, irgalmazz!”

Mivel ez a jelenség számos más énekünket is érinti – a teljesség igénye nélkül EÉ 154; 199; 213; 214; 229; 232; 304; 433; 499 – izgalmas kérdés, hogy nyolcvan évvel a *Cantate* énekfűzet után vajon eljön-e az ideje a kifejezés (legalább alternatívaként való) „idegen nyelvű” közlésének.

Összegzés

Az énekeskönyvi szövegtörténet a jövő felé nyitott folyamat, mely által a folyamatos kijelentés, a bennünk és általunk is formálódó új teremtés részeseivé lehetünk.⁴⁷

Új teremtés vagy: vetkezd le a régit!
Ördög ha üldöz, e világ ha rémít,
Csak meg ne hátrálj, maradj meg az újban,
Véled az Úr van!⁴⁸

⁴⁷ SZIGETI 2009, 20. o.: „A kánontörténet arra a felismerésre épít, hogy a Szentlélek munkája, mely a kinyilatkoztatással elindult, nem ért véget a bibliai könyvek írásba foglalásával, hanem tovább folytatódik az egyházban egészen a jelenig, amikor a régi ige a mi életünkben, napjainkban is testet ölt.” CZEGLE 1998, 96. o.: „...az énekeskönyv soha nem záródhat le. E földön nincsen vége.”

⁴⁸ Scholz László (EÉ 460,6).

Hivatkozott művek

- Az Énekeskönyv-megújítás koncepciója. <https://enekeskonyv-megujitas.egyhazkozseg.hu/wp-content/uploads/sites/85/2023/01/Jegyzokonyv-0926-melleklet4-enekeskonyv-koncepcio.pdf>. (Letöltés: 2025. január 14.)
- Cantate! Énekeljetek! 101 egyházi ének dallama. Evangélikus Egyházegyetem, Budapest, 1950.
- CZEGLE Imre: Az egyházi ének theologiai kérdései: a hymnologia elvi kérdései. Sárospataki Református Kollégium, Sárospatak, 1998.
- Első próbafüzet. Magyarországi Evangélikus Egyház Énekeskönyv-megújítás. Evangélikus Kántorképző és Egyházzenei Intézet, Fót, 2024.
- H. HUBERT Gabriella: A régi magyar gyülekezeti ének. Universitas Könyvkiadó, Budapest, 2004.
- Jertek, énekeljünk. Gyermekénekek. Vasárnapi Iskolai Szövetség, Budapest, 1988.
- KIS Médea: Istendicsőítés énekkel és étellel. A református spiritualitás forrásai. Kálvin Kiadó, Budapest, 2012.
- ŐZE Katalin: „Ortológusok és neológusok...” Kérdésfelvetések az énekek szövegkezelésében. Előadás Az evangélikus énekeskönyv első 500 éve c. himnológiai konferencián. 2024. november 15. Kézirat. 2024.
- Perustelut. Virsikirjan lisävihko. Kirkkohallituksen esitys 13/2014 kirkolliskokoukselle asia-numero 2011-00414. Utolsó módosítás: 2020. november 5. https://evl.fi/documents/1327140/40400830/virsikirjan_lisavihkon_perustelut_saavutettava.pdf. (Letöltés: 2025. január 14.)
- SZIGETI Jenő: A Biblia születése – a kánontörténet. A könyvtől a könyvtárig. Arany Forrás Kiadó, Budapest, 2009.
- WILKEY, Gláucia Vasconcelos (szerk.): *Worship and Culture. Foreign Country or Homeland?* Eerdmans, Cambridge, 2014.
- ZSENGELLÉR József: A kánon többszólamúsága. A héber Biblia – Ószövetség szöveg- és kánontörténete. Kálvin Kiadó – L'Harmattan, Budapest, 2014.